

Andra Vasilescu

O ANALIZĂ A OMOGRAFELOR DIN DOOM²

Articolul face o analiză a omografelor înregistrate în DOOM² și avansează sugestii pentru viitoarea ediție DOOM³. Se argumentează în favoarea captării unitare a fenomenului omonimiei lexicale pentru o imagine mai precisă asupra relației dintre forma (fonetică/grafică) și sensul cuvintelor, cu un grad sporit de relevanță normativă și cu avantaje pentru utilizatori. Exemplele folosite sunt preluate ca atare din DOOM².

1. OMONIME, OMOGRAFE, OMOFONE

Omonimia lexicală este un fenomen complex, abordat din diverse perspective conexe: lexicologie, semantică lexicală, lingvistică cognitivă, patologia limbajului, analiza discursului, lingvistică computațională, psiholingvistică, stilistică, literatură, predarea/învățarea limbilor străine, neurolingvistică. La noi, cercetările au fost subsumate lexicologiei și lexicografiei, semanticii și stilisticii.¹

1.1. În aparență simple identități grafice și/sau fonetice, omonimele sunt în mod particular interesante sub mai multe aspecte: oferă indicii asupra modului în care se achiziționează limba, se formează reprezentările mentale, este procesată informația, se structurează lexiconul mental, sunt stocate și activate sensurile în/din memorie. Au fost studiate relațiile de dominare dintre omonime: echilibrul între sensurile grafiilor/foniilor identice, grafia/fonia cu sensul cel mai frecvent în uz, prioritizarea sensurilor în procesarea cuvintelor de către cititori/vorbitori, stabilitatea în timp a sensurilor asociate fiecăreia dintre grafii/fonii. Studiile experimentale au demonstrat că lexemele omonime sunt accesate mental mai lent decât sensurile cuvintelor polisemantice; omonimul corespunzător celui mai frecvent sens este accesat mental mai rapid decât cel corespunzător sensului mai puțin frecvent; capacitatea de a înțelege relația de omonimie dintre cuvinte se dezvoltă între 3 și 4 ani, deoarece înainte de această vârstă copiii, probabil, fie nu înțeleg relația formă–sens, fie nu înțeleg că această relație nu este biunivocă, fie se

---

¹ Avram 1958; Diaconescu 1959; Asan 1960; Zugun 1968; Tohăneanu 1973; Moldovan, Ispas: 1973; Bucă, Evseev 1976; Felecan 1980; Hristea 1984; Coteanu, Forăscu, Bidu-Vrânceanu 1985; Moroianu 1989, 1997, 1999, 2005; Moldovan 1999; Forăscu 2000; Bidu-Vrânceanu, Forăscu, 2005; Băncilă 2007, printre alții.

bazează în procesarea limbajului pe o asumție implicită, potrivit căreia ar exista o relație 1:1 între forma cuvintelor și sensul lor². Rezultatele experimentale validează practicile lexicografice în care omonimele se înregistrează ca intrări separate în dicționar.

1.2. Alături de polisemie, omonimia este un tip de ambiguitate lexicală. În timp, definiția omonimiei lexicale a fost controversată, mergând de la o accepție largă, potrivit căreia polisemia era inclusă în sfera omonimiei, la o accepție restrânsă, în care omonimia era condiționată de absența semnelor comune și etimologia distinctă a unităților lexicale. În cercetările actuale, omonimele lexicale sunt considerate unități lingvistice identice sub aspect grafic sau/și fonetic, cu sensuri mai mult sau mai puțin diferite, adesea neînrudite semantic sau diferențiate substanțial în timp, cu etimologii adesea distincte și diferențe semnificative privind contextele de utilizare, particularitățile morfologice și combinatorii, uzul figurat și idiomatic: *lin*¹ – calm, domol, liniștit adj., adv. din lat. *lenus*; *lin*² – pește, s.m., din bg. *lin*; *lin*³ – vas, s.n. din ngr. *linós*; *oranj*¹ – portocaliu, adj. invar. din fr. *orange*; *oranj*² – culoare, s. n. din fr. *orange*; *pieptănătoare*¹ – persoană care piaptână fibre textile s. f. din *pieptăna* + suf. de agent/moțional *-toare*, g.-d. art. *pieptănătoarei*, pl. *pieptănătoare*; *pieptănătoare*² – mașină de pieptănat fibre (Moldova și Transilvania), s.f., g.-d. art. *pieptănătorii*, pl. *pieptănători*. Spre deosebire de omonime, cuvintele polisemantice sunt considerate forme lingvistice reunind sensuri asemănătoare, care se explică prin mecanisme evolutive de tip metaforic și metonimic. Date fiind interferențele, ambiguitatea lexicală poate fi concepută ca un continuum gradual având la un pol omonimia, iar la celălalt polisemia: identitatea din planul formei (grafice sau fonetice) se corelează cu grade diferite de asemănare în planul conținutului (al sensului).

1.3. Omonimia lexicală implică omografia (identitatea grafică a unităților lexicale) sau/și omofonia (identitatea acustică a unităților lexicale). Omonimele perfecte sunt simultan omofone și omografe, ceea ce înseamnă că diferența semantică dintre unitățile lexicale se corelează cu o diferență formală zero; omonimele imperfecte se corelează doar cu diferențe de grafie sau doar cu diferențe fonetice, primele relevante pentru uzul scris al limbii, cele din urmă relevante pentru uzul vorbit și, în ansamblu, relevante pentru limbă ca sistem. Raportul dintre omonime, omografe și omofone este diferit de la o limbă la alta. De exemplu, finlandeza nu cunoaște omonime (Leininger, Rayner 2013: 665), limba ndebele (vorbită în Africa de Sud) nu are omofone (Beretta, Fiorentino, Poeppel 2005: 57–65), engleza are un număr relativ mic de omografe, aproximativ 1.500 (Leininger, Rayner 2013: 665), care se corelează cu diferențe fonologice majore

² Dintre cercetările experimentale menite să pună în evidență aspecte referitoare la conștiința metalingvistică a vorbitorilor (engl. *metalinguistic awareness*), enumerăm, cu titlu de exemplificare: Geis, Winograd 1974; Gawlick-Grendell, Woltz 1994: 5–6, Beretta, Fiorentino, Poeppel 2005: 57–65.

(*lead*: /lid/, „ghid”), /led/, „metal”). Studiind cazul particular al omografiei – omofoniei dintre pronumele demonstrative, pronumele relative și articolele *der*, *dem*, *den* din germană, Samlovski, Wagner, Möbius (2013) au observat că și în acest caz există totuși diferențe mici, dar semnificative, în privința duratei de pronunțare a vocalelor, a proeminenței și a structurii spectrale a acestora; lungimea vocalelor este invers proporțională cu frecvența în uz și cu gradul de predictibilitate a unității lexicale. În română, majoritatea omografelor sunt și omofone, diferențele de pronunție dintre omografele neomofone fiind de cele mai multe ori de natură accentuală: *ura*¹ interj.; *ura*² (a ~) vb., ind. prez. 3 *urează*; *varia*¹ (lat.) (-ri-a) s.n. pl.; *varia*² (a ~) (-ri-a) vb., ind. prez. 3 *variază*, 1 pl. *variem* (-ri-em), 2 pl. *variți*; conj. prez. 3 *să varieze*; ger. *variind* (-ri-ind); *zgârci*¹ s. n., pl. *zgârciuri*; *zgârci*² (a se ~) vb. refl., ind. prez. 3 sg. *se zgârcește*, imperf. 3 sg. *se zgârcea*; conj. prez. 3 *să se zgârcească*; rareori, aceste diferențe sunt de natură fonematică: *uni*¹ (fr.) [u pron. iu] adj. invar.; *uni*² (a ~) vb., ind. prez. 1 sg. și 3 pl. *unesc*, imperf. 3 sg. *unea*; conj. prez. 3 *să unească*. Fiind o limbă cu scriere fonetică, româna nu are omonime lexicale neomografe.

1.4. În sfera omonimiei lexicale intră, pe lângă omonimele lexicale (exemplificate anterior), omonimele lexico-morfologice (identitatea dintre forma-tip a unui lexem și o formă paradigmatică a altui lexem: *cer*¹ s. n., *cer*² vb. prez. 1. sg.), omonimele afixale (identitatea dintre afixe lexicale identice, cu sensuri diferite, generând unități lexicale care au ca rezultat un sens compozițional distinct: *-ură*¹ < lat. *-ura*, *arsură*; *-ura*² < fr. *-ure*, *uzură*), omonimele lexico-afixale (generate de identitatea formală dintre un lexem independent și un afix lexical dependent de o bază: *de*¹ prep., *de*²- prefix, *deșira*), omonimele afixoidale (rezultate din identitatea formală dintre afixoide cu sensuri diferite: *omo*¹- „același”, *omo*²- „crud”, *omo*³- „umăr”) și omonimele lexico-afixoidale (antrenând cuvinte și elemente de compunere savantă: *bis*¹, adj. invar, s. n., *bis*²- „doi, dublu”) (Moroiu 1999: 25–33).

Plecând de la premisa că un cuvânt este un ansamblu de forme paradigmatică, în discutarea omonimiei, în special într-o limbă cu flexiune bogată, cum este româna, două concepte sunt în mod particular relevante: omonimie totală/parțială și omofonime. Omonimia totală se manifestă atunci când toate formele paradigmatică ale unui cuvânt coincid: *cală* (încăperea a unei nave) s. f., pl. *cale*, *cală* (plantă) s. f., pl. *cale*; omonimia parțială se manifestă în situații în care doar unele forme paradigmatică ale unei unități lexicale coincid: *arc*¹ (porțiune de curbă) s. n., pl. *arce*; *arc*² (resort) s. n., pl. *arcuri*. În primul caz, toate formele flexionare ale cuvântului sunt omografe, în timp ce în al doilea caz, doar unele dintre formele flexionare sunt omografe. Omofonimele (forme flexionare sincretice) sunt forme paradigmatică identice cu semnificații gramaticale distincte (*pleacă* 3 sg., *pleacă* 3 pl.).

2. OMOGRAFELE ÎN DOOM: OMONIME CONVENȚIONALE

Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM²) consemnează norma actuală în domeniul scrierii, pronunțării și flexiunii unor cuvinte care pun probleme în uz. Metalimbajul gramatical este minimal, redus la termeni necesari pentru identificarea clasei lexico-gramaticale, precizarea paradigmei flexionare și câteva indicații de registru.

2.1. Omografele sunt înregistrate ca intrări distincte cu indice la umăr (exponent), astfel:

*toporaș*¹ (planta) s. m., pl. *toporași*
*toporaș*² (unealta) s. n., pl. *toporașe*

Precizări succinte privind înregistrarea omografelor apar în *Notă asupra ediției* (p. XI–XVII), *Principalele norme ortografice, ortoepice și morfologice ale limbii române* (p. XVII–XCVIII) și *Îndrumări pentru consultarea dicționarului* (p. XCVIX–CIV).

Din cele 62.000 de cuvinte din DOOM² (p. IX), 2.156 (3,48%) se grupează în serii de omografe, conform statisticii cuprinse în tabelul de mai jos³.

LITERA	NUMĂR SERII DE OMOGRAFE INVENTARIATE ÎN DOOM					
	2 termeni	3 termeni	4 termeni	5 termeni	6 termeni	7 termeni
A	203	7	2	0	0	1
Ă	2	0	0	0	0	0
B	97	10	2	0	0	0
C	254	22	5	0	0	0
D	122	5	0	1	0	0
E	52	2	1	0	0	0
F	72	2	0	0	0	0
G	45	4	0	0	0	0
H	40	0	0	0	0	0
I	51	5	1	0	0	0
Î	25	2	0	0	0	0
J	7	2	0	0	0	0
K	6	0	0	0	0	0
L	62	4	0	0	0	0
M	161	14	1	0	0	0
N	61	2	0	0	0	0
O	61	2	0	0	0	1
P	189	16	2	0	0	0

³ Statistica a fost realizată manual de masteranda Raluca Pleșa, anul I master (programul *Studii avansate de lingvistică*), Universitatea din București, Facultatea de Litere, în cadrul practicii de specialitate (2020, semestrul al II-lea).

Q	1	0	0	0	0	0
R	75	8	0	0	0	0
S	146	12	0	0	0	0
Ș	30	6	0	0	0	0
T	126	10	1	0	0	0
Ț	0	0	0	0	0	0
U	21	1	0	0	0	0
V	62	4	0	0	0	0
W	3	0	0	0	0	0
X	2	0	0	0	0	0
Y	0	0	0	0	0	0
Z	22	0	0	0	0	0
TOTAL	1998	140	15	1	0	2

Fig. 1. Seriile de omograme din DOOM². Repartiția pe litere.

Majoritatea seriilor sunt dublete omograme (1998/92,67%), un număr semnificativ mai mic formează triplete (140/6,5%) și, accidental, apar serii cu mai mult de trei termeni (0,85%), astfel: cu patru termeni (15/0,7%)⁴, cu cinci termeni (1/0,05%)⁵, cu șapte termeni (1/0,1%)⁶.

⁴ Cele 15 serii de omograme cu 4 termeni sunt: {*ai*¹ art. v. *ai*; *ai*² interj.; *ai*³ (usturoi, mamifer) (reg., rar) s. m., pl. *ai*; art. aii; *ai*⁴ vb. v. *avea*¹, *avea*²}; {*au*¹ (înv.) adv.; *au*² (înv., reg.) conjct.; *au*³ interj.; *au*⁴ vb. v. *avea*¹, *avea*²}; {*bob*¹ (planta) s. m.; *bob*² (samânța pentru ghicit) s. m., pl. *bobi*; *bob*³ (sămânța) s. n., pl. *bobbe*; *bob*⁴ (sanie, instalație de ridicat) s. n., pl. *boburi*}; {*bun*¹ adj. m., pl. *buni*; f. *bună*, pl. *bune*; *bun*² adv.; *bun*³ (bunic) (pop.) s. m., pl. *buni*; *bun*⁴ (obiect, avut) s. n., pl. *bunuri*; *ca*¹ (la fel ca) adv. (îi vorbesc lui ~ ei)}; {*ca*² conjct. (în ca (...)) să; *ca*³ (reg.) interj.; *ca*⁴ (ca și, decât, în calitate de) prep. (la fel de bun ~ tine/~ tine de bun, mai bun ~ tine, a aduce ~ martor)}; {*câ*¹ adv.; *câ*² (încât) (reg., înv.) conjct.; *câ*³ pr. m., adj. pr. m., pl. *câți*; f. *câtă*, pl. *câte*; g.-d. pl. m. și f. *câtor*; *câ*⁴ s. n., pl. *câțuri*}; {*cea*¹ adj. pr. v. *cel*¹; *cea*² art. v. *cel*²; *cea*³ interj.; *cea*⁴ pr. v. *cel*³}; {*cre*¹ adj. m., pl. *creți*; f. *creță*, pl. *crețe*; *cre*² (cârliont) (rar) s. m., pl. *creți*; *cre*³ (cută, fald) s.n., pl. *crețuri*; *cre*⁴ (zbârcitură, rid) s. n., pl. *crețuri*}; {*cuta*¹ adj. pr. m., g.-d. *cutărui*; f. *cutare*, g.-d. *cutărei*; pl. m. și f. *cutare*, g.-d. *cutăror*; *cuta*² pr. m., g.-d. *cutăruia*; *cuta*³, g.-d. *cutăreia*; pl. m. și f. *cutare*, g.-d. *cutăror*; *cuta*⁴ (încrêțire) s. f., g.-d. art. *cutării*; pl. *cutări*; *cuta*⁵ (nume de persoană imaginar) s. m., art. *lui cutare*; *e*¹ (literă) s. m./s. n., pl. *e/e-uri*}; {*e*² (sunet) s. m., pl. *e*; *e*³ vb. v. *fi*; *e*⁴/*ee* interj.}; {*i*¹ (literă) s. m./s. n., pl. *i/i-uri*; *i*² (sunet) s. m., pl. *i*; *i*³/*ii* interj.}; {*i*⁴, -i, i-, -i- pr. v. *ea*, *el*; i-, -i, -i- vb. v. *fi*}; {*mei*¹ (planta) s. m.; *mei*² (mește) s. n., pl. *meiuri*; *mei*³/*ai mei*³ v. *meu* v. *al meu*¹; *mei*⁴ (ai ~) v. *meu*² (al ~)}; {*pu*¹ interj.; *pu*² (planta, gogoșa de mătase) s. m., pl. *puți*; *pu*³ (perişor la plante/la animale, pene mici) s. n.; *pu*⁴ (obiect de toaletă, scaun) s. n., pl. *puțuri*}; {*pu*⁵/*pu*¹/*pu*¹-*pu*¹ interj.}; *pu*² (ființa, obiect mic, moneda, acțiune bancară) s. m., pl. *pu*, art. *puii*; *pu*³ (cusătura) s. m. pl., art. *puii*; *pu*⁴ (a ~) (reg.) vb., ind. prez. 3 sg. *puiește*, imperf. 3 sg. *puia*; conj. prez. 3 să *puiască*}; {*toa*¹ adj. pr. m., pl. *toți*; f. *toată*, pl. *toate*, g.-d. pl. m. și f. *tuturor* (*toată lumea, toată această lume, lumea toată, a toată lumea*); *to*² adv. (e tot supărat); *to*³ pr., pl. *toți*, art. *toții* (cu ~); f. *toată*, pl. *toate*, art. *toatele* (cu ~), g.-d. pl. m. și f. *tuturor*/*tuturora*; *to*⁴ s. n. (un tot, tot(ul) îl supără)}

⁵ Seria cu 5 termeni este: {*drept*¹ adj. m., pl. *drepți*; f. *dreptă*, pl. *drepte*; *drept*² adv. (~ înainte); *drept*³ (pe ~) loc. adv. *drept*⁴ prep. (~ răsplată); *drept*⁵ s. n., pl. *drepturi*}.

⁶ Cele 2 serii cu 7 termeni sunt: {*a*¹ (literă) s. m./s. n., pl. *a/a-uri*; *a*² (sunet) s. m., pl. *a*; *a*³ prep.; *a*⁴ adj. pr. v. *al*¹; *a*⁵ art. v. *al*, *al*²; *a*⁶ vb. aux. v. *avea*²; *a*⁷/*aa* interj.}; {*o*¹ (literă) s. m./s. n., pl. *o/o-uri*; *o*² (sunet) s. m., pl. *o*; *o*³ interj.; *o*⁴ adj. pr. v. *un*¹; *o*⁵ art. v. *un*²; *o*⁶ num. v. *un*³; *o*⁷, o-, -o, -o- pr. v. *ea*}.

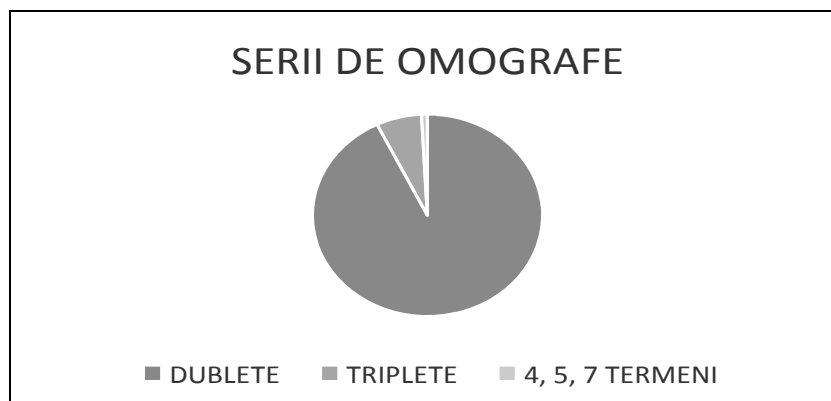

Fig. 2. Serii de omografe în funcție de numărul de termeni.

Intrările în DOOM² sunt formele-tip ale cuvintelor din uzul literar, precum și unele regionalisme, arhaisme, cuvinte populare, uneori chiar argotice, considerate a fi folosite în limba literară cu funcție stilistică. Informațiile oferite privesc: scrierea și pronunția corectă, încadrarea morfologică, forme problematice din paradigma flexionară, respectiv forma unică a cuvintelor neflexibile; uneori, pentru dezambiguizare, sunt consemnate minimal informații semantice.

2.2. Într-o abordare care dă prioritate formei, DOOM² înregistrează omografe (omofone sau neomofone), nu omonime. Suntem de părere că în viitoarea ediție (DOOM³) ar fi preferabilă înregistrarea omonimelor, din mai multe motive. În primul rând, pentru adecvare teoretică: elementul supraordonat al relației este omonimia, rolul distinctiv revenind sensului, care îmbracă forme scrise sau (uneori și) acustice diferite, între care, suplimentar, apar una sau mai multe diferențe flexionare, combinatorii sau de uz contextual. Chiar dacă, grație scrierii fonetice, toate omonimele lexicale sunt omografe și majoritatea omofone în română, această relație, după cum s-a văzut mai sus (1.3.), nu este universală; mai mult, nu toate omografele sunt omonime lexicale (de pildă omofonemele sau sintagmele omografe, vezi *infra* 2.2.2.). În al doilea rând, ca dicționar ortografic și ortoepic, DOOM² normează, în egală măsură, uzul oral și uzul scris, extins asupra tuturor formelor paradigmatic (dicționar morfologic) ale cuvintelor-tip înregistrate. Înregistrând omografele se acordă prioritate formei scrise. Astfel cuplul [formă scrisă – sens] poate contracta o relație de omonimie doar în registrul scris (interj. *ura*¹, vb. inf. *ura*² și suplimentar, omonimia lexico-morfologică cu s. art. hot. *ura*), dar este absentă în registrul oral (interj. /*uraaa!*/, v. *ura*), unde mărcile suprasegmentale au rol dezambiguizator. Situația este diferită de *bancă*¹ și *bancă*², de pildă, unde omonimia se actualizează deopotrivă în registrul scris și în cel oral. În al treilea

rând, pentru utilizatori ar fi o soluție mai intuitivă în măsura în care sensul, și nu forma, prevalează în conștiința lor lingvistică. Decizia de a inventaria omonime, nu omografe, ar modifica inventarul cuvintelor notate cu exponent și configurația seriilor.

În cele ce urmează vom analiza modul în care sunt înregistrate omografele în DOOM², detaliile analizei întărind propunerea de schimbare a perspectivei, în sensul înregistrării omonimiei. Așa cum sunt înregistrate în prezent, omografele din DOOM² pot fi văzute ca omonime convenționale: omonime înregistrate în urma aplicării unor convenții lexicografice punctuale, având ca efect modificarea inventarului de omonime din sistemul limbii române în sensul restrângerii sau al lărgirii lui.

2.2.1. Omografele omonimelor parțiale și totale. Într-o abordare care acordă prioritate grafiei și paradigmei flexionare a cuvintelor, înregistrarea în DOOM² a omografelor conduce la tratarea lexicografică diferită a omonimelor parțiale și totale. Omonimele parțiale sunt înregistrate pe verticală cu indice la umăr și evidențiate în serii omonime, în timp ce omonimele totale sunt înregistrate pe orizontală, subsumate convențional unei forme lexicale supraordonate și, practic, opacizate, favorizând confuzia cu polisemia.

În seriile de omografe corespunzătoare omonimelor parțiale sunt înregistrate cuvinte care au aceeași formă-tip, dar aparțin unor categorii lexico-gramaticale diferite sau, în cadrul aceleiași clase lexico-gramaticale, au paradigme flexionare diferite. La substantivele omografe, diferențele flexionare privesc încadrarea în gen, comportamentul în raport cu categoria numărului (substantive care marchează opoziția de număr vs *singularia/pluralia tantum*), morfemele flexionare selectate pentru a exprima opoziția de număr, precum și, acolo unde este relevant, categoria cazului sau a definitudinii (articularea). La verbele omografe, diferențele flexionare indexate privesc încadrarea în (sub)clasa de conjugare și prezența obligatorie a formantului reflexiv. Nu există adjective omografe, diferențiate flexionar. Rezultă astfel serii fie uniforme (alcătuite din omografe aparținând aceleiași clase lexico-gramaticale), fie hibride (aparținând unor clase lexico-gramaticale diferite): {*abate*¹ s. m.; *abate*² (a ~) vb.}; {*acaju*¹ adj. invar.; *acaju*² (arbore) s. m.; *acaju*³ (culoare) s. n.}; {*acordor*¹ (persoană) s. m., pl. *acordori*; *acordor*² (instrument) s. n., pl. *acordoare*}; {*arc*¹ (porțiune de curbă) s. n., pl. *arce*; *arc*² (resort) s. n., pl. *arcuri*}; {*argint*¹ (ban) s. m., pl. *arginți*; *argint*² (metal) s. n. (sorturi, obiecte) pl. *arginturi*; simb. Ag}; {*învățat*¹ s.m., pl. *învățați*; *învățat*² s.n.}; {*înnemuri*¹ (a ~) (a immortaliza) (înv.) vb., ind. prez. 1 sg. și 3 pl. *înnemuresc*, imperf. 3 sg. *înnemurea*, conj. prez. 3 *să înnemurească*; *înnemuri*² (a se ~) (reg.) (a se înrudi) vb. refl., ind. prez. 3 sg. *se înnemurește*, imperf. 3 sg. *se înnemurea*; conj. prez. 3 *să se înnemurească*}; {*învățat*¹ s. m., pl. *învățați*; *învățat*² s. n.}; {*ochi*¹ (organul vederii, mugur) s. m., pl. *ochi*, art. *ochii*; *ochi*² (de fereastră, de pădure, la o împletitură, la plită, mâncare) s. n., pl. *ochiuri*; *ochi*³ (a ~) vb., ind. prez. 1 sg. și 3 pl. *ochesc*, imperf. 3 sg. *ochea*; conj. prez. 3 *să ochească*}; {*prevala*¹ (a ~)

(a predomina) vb., ind. prez. 3 *prevalează*; *prevală*² (a se ~) (a se folosi) vb. refl., ind. prez. 3 *se prevalează*; {*redă*¹ (a ~) (a da din nou) vb., ind. prez. 1 sg. și 3 pl. *redau*, 1 pl. *redăm*, 2 pl. *redați*, imperf. 3 sg. *redădea*, m.m.c.p. 1 sg. *redădusem*, 1 pl. *redăduserăm*; conj. prez. 3 *să redea*; imper. neg. 2 sg. *nu reda*; *redă*² (a ~) (a descrie) vb., ind. prez. 1 sg. și 3 pl. *redau*, 1 pl. *redăm*, 2 pl. *redați*, imperf. 3 sg. *redă*, m. m. c. p. 1 sg. *redasem*, 1 pl. *redaserăm*; conj. prez. 3 *să redea*; imper. neg. 2 sg. *nu reda*}; {*referi*¹ (a ~) vb., ind. prez. 3 *referă*, imperf. 3 sg. *referea*; conj. prez. 3 *să refere*; *referi*² a se ~) vb. refl., ind. prez. 3 *se referă*, imperf. 3 sg. *se referea*; conj. prez. 3 *să se refere*}; {*reflectă*¹ (a ~) (a gândi) (*re-flec-*) vb., ind. prez. 3 *reflectează*; *reflectă*² (a ~) (a răsfrânge, a oglindi) (*re-flec-*) vb., ind. prez. 3 *reflectă*}; {*soră*¹ (grad de rudenie) s. f., pl. *surori*, g.-d. art. pl. *surorii*; *soră*² (infirmieră) s. f., pl. *sore*, g.-d. art. *surorii*}; {*țepă*¹ (par, așchie) s. f., g.-d. art. *țepii*; pl. *țepi*; *țepă*² (înșelăciune) (fam.) s. f., g.-d. art. *țepii*; pl. *țepe*}; {*uită*¹ (a ~) (a da uitării) vb., ind. prez. 3 *uită*; imper. 2 sg. *uită*; *uită*² (a se ~) (a privi) vb. refl., ind. prez. 3 *se uită*; imper. 2 sg. *uită-te*}; {*vară*¹ (anotimp) s. g.-d. art. *verii*; pl. *veri*; *vară*² (rudă) s. f., g.-d. art. *verei*; pl. *vere*}. La omonimele parțiale morfemele gramaticale sunt mijloace suplimentare de diferențiere lexicală (Avram 1958), ceea ce face ca omonimia înregistrată la nivelul sistemului să fie, în uz, mult mai limitată.

Spre deosebire de acestea, omografele omonimelor totale, identice sub aspect categorial și flexionar, reprezentând chiar prototipul omonimiei (omonimia totală), sunt trecute în plan secundar, consemnate pe orizontală, cu o succintă indicație semantică sau chiar fără nicio indicație: *cală* s.f., intrare unică pentru *cală*¹ „încăpere a unei nave” și *cală*² „plantă”; *bancă* s.f., intrare unică pentru „instituție financiară bancară” și „obiect de mobilier urban”; vezi și *puf*¹, *pui*², vezi *supra* 1.2.

2.2.2. Sintagme omografe/omofone. Pe lângă cuvinte omografe, DOOM² înregistrează ca intrări separate sintagme alcătuite din două cuvinte cu statut morfologic distinct. Acestea, deși omografe, depășesc sfera omonimiei lexicale, aparținând unui tip special de omonimie, care ar putea fi numită omonimie sintagmatică: {*le-o*¹ pr. + vb. aux. (*le-o da*); *le-o*² pr. + pr. (*le-o da*)}; {*i-i*¹ pr. + pr. (*bani i-i dau*); *i-i*² (reg.) pr. + vb. (*i-i frig*)}; {*ne-o*¹ pr. + vb. aux. (*ne-o veni*); *ne-o*² pr. + pr. (*ne-o da*)}; {*n-o*¹ adv. + pr. (*n-o cunoaște*); *n-o*² (pop.) adv. + vb. aux. (*n-o veni*)}; {*s-o*¹ conjct. + pr. (*s-o ducă*); *s-o*² pr. + vb. aux. (*s-o duce*)}; {*și-a*¹ conjct. + art. (în tempo rapid) (*și-a mea*); *și-a*² conjct. + vb. aux. (în tempo rapid) (*și-a mers*); *și-a*³ pr. + vb. aux. (în tempo rapid) (*și-a închipuit*)}; {*și-ai*¹ conjct. + art. (în tempo rapid) (*și-ai mei*); *și-ai*² conjct. + vb. aux. (în tempo rapid) (*și-ai mers*, *și-ai merge*)}; {*și-au*¹ conjct. + vb. aux. (în tempo rapid) (*și-au mers*); *și-au*² pr. + vb. aux. (în tempo rapid) (*și-au închipuit*)}; {*și-i*¹ conjct. + pr. (în tempo rapid) (*și-i văd*); *și-i*² pr. + pr. (în tempo rapid) (*și-i închipuie*)}; {*și-l*¹ conjct. + pr. (în tempo rapid) (*și-l văd*); *și-l*² pr. + pr. (în tempo rapid) (*și-l închipuie*)}; {*și-o*¹ conjct. + pr. (în tempo rapid) (*și-o văd*); *și-o*² pr. + pr. (în tempo rapid) (*și-o închipuie*)}; {*ți-i*¹ pr. + pr. (*ți-i da*); *ți-i*² (pop.) pr. + vb. (*ți-i frig*)}; {*nici o*¹ adv. + art. (*nu e proastă*)

și nu e ~ persoană incultă); *nici* $\underline{o}^2$ conjct. + num. (*n-am* ~ soră, *nici* mai multe); {*nici* $\underline{un}^1$ adv. + art. (*nu e prost și nu e om incult*); *nici* $\underline{un}^2$ conjct. + num. (*n-am* ~ frate, *nici* mai mulți)}; {*nici* $\underline{una}^1$ conjct. + num. (~, *nici* mai multe); *nici* $\underline{una}^2$ conjct. + pr. (~, *nici* alta)}; { $\underline{o}$ $\underline{dată}^1$ art. + s. f. (~ memorabilă); $\underline{o}$ $\underline{dată}^2$ (o singură dată) num. (*pentru totdeauna*) ~ în viață, te mai rog ~, ~ la două luni)}. Scrierea acestor omofone este reflexul aplicării principiului sintactic în ortografia limbii române, care nu intră în sfera de interes strict a dicționarului de față. Ortografia, ortoepia și seriile omografe ale fiecăruia dintre cuvintele implicate în aceste sintagme sunt consemnate la unitățile lexicale respective. Unități omofone, dar neomografe, corelate cu una, respectiv două unități lexicale apar și la dublete ca *cel* / *ce-l*, *cei* / *ce-i*, *nul* / *nu-l*, *sa* / *s-a*, *neam* / *ne-am* etc., care ar putea fi numite omonime lexico-sintagmatiche. Operând cu conceptul de omonime, în loc de omografe, soluția de compromis ar fi eliminarea totală a acestor sintagme din inventar, ele neîndeplinind condiția esențială de unități lexicale, și prezentarea lor în anexe, date fiind relevanța pentru sistemul ortografic românesc și problemele de ortografie pe care le pun utilizatorilor.

O problemă particulară apare la înregistrarea articolelor hotărâte. Unitățile din clasa articolului propriu-zis sunt tratate diferit: sunt înregistrate articolele nehotărâte independente (*un*, *o*, *niște*), dar nu sunt înregistrate articolele hotărâte lipsite de independență formală (*-a*, *-i*, *-le*). Astfel, doar articolele *un*, *o*, *niște* sunt prinse în serii de omografe. În accepția tradițională (subiacentă DOOM²) asupra articolului ca parte de vorbire, absența din listă a articolelor hotărâte nu se justifică, chiar dacă sunt lipsite de independență formală. Dat fiind faptul că sunt întotdeauna conjuncte, ele nu pot figura în serii de omografe, dar contractează relații importante de omonimie, cu repercusiuni asupra ortografierii unor cuvinte. Deci și în acest caz, înregistrarea omonimelor, nu a omografelor, ar fi avantajoasă.

2.2.3. Omografe vs omonime ale formelor-tip. Dacă dicționarul și-ar fi propus să înregistreze omonime lexicale, inventarul acestora ar fi fost complet odată cu înregistrarea tuturor formelor-tip omonime, având în vedere că forma-tip a unui lexem subsumează ansamblul formelor paradigmatiche. Cum, însă, DOOM² își propune să înregistreze omografe, lista seriilor evidențiate cu indice la umăr este incompletă și generează inconsecvențe.

Înregistrând doar omografe ale formelor-tip se pierd din vedere diverse forme din paradigma flexionară a cuvintelor (i.e. omonimele lexico-morfologice), care intră în diverse relații de omografie. Chiar dacă dicționarul nu evidențiază explicit aceste serii omografe, cititorul poate totuși recupera indirect unele dintre acestea printr-o lectură mixtă – pe orizontală (lectura formelor paradigmatiche ale unui cuvânt) și pe verticală (lectura formelor-tip ale unor cuvinte diferite, omografe). De exemplu, pornind de la o intrare în dicționar (*bătătoare*) și o serie de omografe {*bătător*¹ și *bătător*²} – *bătătoare* (mai de rufe, mașină, palmă de covoare) s.f., g.-d. art. *bătătorii*; pl. *bătători*; {*bătător*¹ adj. m., pl. *bătători*; f. sg. și pl. *bătătoare*; *bătător*² (suport de bătut covoare) s.n., pl. *bătătoare*}; *bătători* (a~) vb. –, cititorul

recuperează omografele {*bătătoare*¹ s.f., *bătătoare*² adj. f. sg. și *bătătoare*³ s.n. pl}, respectiv {*bătători*¹ s.f. pl., *bătători*² adj. m. pl., *bătători*³ vb.}. Alte omografe însă (*vii*¹ adj. m. pl. și *vii*² vb., prez. 2. sg. sau *vine*¹ vb., prez. 3 sg și *vine*² s., în expresia *pe vine*) nu sunt recuperabile deoarece DOOM² nu înregistrează formele paradigmatiche neproblematiche, în acest caz, cele de persoana 2 și 3 prezent ale verbului *a veni* (*vii*, respectiv *vine*).

Un caz particular îl reprezintă cuvintele cu paradigme supletive și neregulate. Pentru formele supletive din paradigma pronumelor personale, pentru verbele neregulate *a avea* și *a fi* și pentru articolul posesiv-genitival sunt înregistrate omografe ale unor forme paradigmatiche: {*mă* / *măi*¹ (fam.) interj.; *mă*², -*mă*, *mă*, -*mă*- v. *eu*}; {*mi*¹ (notă muzicală) s. m., pl. *mi*; *mi*², -*mi*, *mi*-, -*mi*- v. *eu*}; {*ni*¹ interj.; *ni*², *ni*-, -*ni*- pr. v. *noi*}. {*a*¹ (vb. aux. pers. 3. sg.), *a*² art. pos.-gen. f. sg., *a*³ adj. pron., *a*⁴ interj., *a*⁵ prep.; *ai*¹ art. pos. -gen. m. pl., *ai*² interj., *ai*³ (usturoi, mamifer) (reg., rar), s. m. sg. *ai*⁴ vb.}; {*fi*¹ conjct; *fi*² vb. v. *fi*; *fiu*¹ [pron. fiu] s. m., art. *fiu*; pl. *fi*, art. *fi* (fi-ii); *fiu*² vb. v. *fi*}.

2.2.4. Omografele și conversiunea. Un număr relativ mare de dublete omografe din DOOM² sunt formate din perechi ai căror termeni se află în relație de conversiune, purtătoare ale unui număr mare de seme lexicale comune, dar cu seme gramaticale diferențiatore: {*dedesubt*¹ (în partea de jos, sub ceva) adv.; *dedesubt*² s. n., pl. *dedesubturi*}; {*destul*¹ adj. m., pl. *destui*; f. *destulă*, pl. *destule*; g.-d. pl. m. și f. *destulor* (antepus, neprecedat de alt determinant cu forma casuală marcată)/ac. m. *a (la) destui*, f. *a (la) destule* (*voturile destulor tineri/acestor destui tineri/a destui tineri*; *s-a adresat destulor tineri/acestor destui tineri/la destui tineri*); *destul*² (suficient de, aproximativ, relativ) adv. (~ *de buni*)}; {*deodorant*¹ (*de-o*) adj. m., pl. *deodoranți*; f. *deodorantă*, pl. *deodorante*; *deodorant*² (*de-o*) s. n., pl. *deodorante*}; {*dermatograf*¹ (creion ~) (-to-graf) adj. m.; pl. f. *dermatografe*; *dermatograf*² (-to-graf) s. n., pl. *dermatografe*}; {*frumos*¹ adj. m., pl. *frumoși*; f. *frumoasă*, pl. *frumoase*; *frumos*² s. n.}; {*întrerupător*¹ adj. m., pl. *întrerupători*, f. sg. și pl. *întrerupătoare*; *întrerupător*² s. n., pl. *întrerupătoare*}; {*tiroidă*¹ adj. m.; f. *tiroidă*, pl. *tiroide*; *tiroidă*² s. f., g.-d. art. *tiroidei*; pl. *tiroide*}.

În această categorie de omografe sunt recurente trei tipuri de inconsecvențe: (i) neînregistrarea tuturor situațiilor de omografie adjectiv/adverb; (ii) precizarea inconsecvență a paradigmei flexionare; (iii) înregistrarea inconsecvență a omografiei adjectiv/substantiv.

Astfel, în timp ce *destul*¹ adj. și *destul*² adv. sunt incluse într-o serie omografă (vezi *supra*), la fel {*încet*¹ adj. m., pl. *înceți*; f. *înceată*, pl. *încete*; *încet*² / *încet-încet* adv.}⁷; {*conform*¹ adj. m., pl. *conformi*; f. *conformă*, pl. *conforme*; *conform*² adv.}; {*jos*¹ adj. m., pl. *joși*; f. *joasă*, pl. *joase*; *jos*² adv.}, pentru *greu* nu este înregistrat și adverbul corespunzător, ci doar adjectivul și substantivul

⁷ Considerăm că înregistrarea în dicționar a adverbului repetat este superfluă, având în vedere că repetiția este un procedeu sintactic, care apare la substantiv, adjectiv, adverb, verb, interjecție în diverse contexte și cu diverse funcții stilistice.

abstract {*greu*¹ adj. m., pl. *grei*; f. *greă*, art. *greăua*, pl. *grele*; *greu*² s. n., art. *greul*}, ca și la {*frumos*¹ adj. m., pl. *frumoși*, f. *frumoasă*, pl. *frumoase*; *frumos*² s. n.}⁸.

Probleme de înregistrare cu consecințe asupra configurației seriilor de omografe apar la adjectivele care prin conversiune dau naștere unui substantiv animat sau la două substantive, unul animat, celălalt abstract. Uneori adjectivul și substantivul sunt înregistrate ca intrări distincte în dicționar, formând deci un dublet de omografe: {*grăsun*¹ adj. m., pl. *grășuni*; f. *grăsună*, pl. *grășune*; *grăsun*² s. m., pl. *grășuni*}; {*guvernânt*¹ (rar) adj. m., pl. *guvernânți*; f. *guvernântă*, pl. *guvernante*; *guvernânt*² s. m., pl. *guvernânți*}; {*îngrijitor*¹ (înv.) adj. m., pl. *îngrijitori*; f. sg. și pl. *îngrijitoare*; *îngrijitor*² s. m., pl. *îngrijitori*}. Alteori, substantivul animat nu este înregistrat, ci doar adjectivul și substantivul abstract: {*frumos*¹ adj. m., pl. *frumoși*; f. *frumoasă*, pl. *frumoase*; *frumos*² s. n.}. Cel mai frecvent însă, adjectivul cu formă masculină și substantivul masculin, pe de o parte, adjectivul cu formă de feminin și substantivul feminin, pe de altă parte, sunt înregistrate în cadrul aceleiași intrări de dicționar, deși aparțin unor categorii gramaticale diferite, având deci seme gramaticale diferite, precum și structuri morfematice distincte (substantivul feminin are în structură sufixul moțional -ă): {*hipotensiv*¹ adj. m., s. m., pl. *hipotensivi*; adj. f., s. f. *hipotensivă*, pl. *hipotensive*; *hipotensiv*² s. n., pl. *hipotensive*}; {*necunoscut*¹ adj. m., s. m., pl. *necunoscuți*; adj. f., s. f. *necunoscută*, pl. *necunoscute*; *necunoscut*² s. n.}; {*negru*¹ (*ne-gru*) adj. m., s. m., art. *negrul*, pl. *negri*, art. *negrii*; adj. f. *neagră*, pl. *negre*; *negru*² (*ne-gru*) s. n., art. *negrul*}; {*pisălog*¹ adj. m., s. m., pl. *pisălogi*; adj. f., s. f. *pisălogă*, pl. *pisăloge*; *pisălog*² s. n., pl. *pisăloge*}; {*inconștient*¹ (-ști-ent) adj. m., pl. *inconștienți*; f. *inconștientă*, pl. *inconștiente*; *inconștient*² (-ști-ent) s. n.}; {*iubit*¹ adj. m., s. m., pl. *iubiți*; adj. f., s. f. *iubită*, pl. *iubite*; *iubit*² s. n.}; {*îndrumător*¹ adj. m., s. m., pl. *îndrumători*; adj. f., s. f. sg. și pl. *îndrumătoare*; *îndrumător*² s. n., pl. *îndrumătoare*}.

Pe lângă înregistrarea consecventă a adjectivelor și a adverbilor omonime omografe, a substantivelor animate și abstracte omonime și omografe, ar fi profitabil să se renunțe la convenția înregistrării substantivelor și adjectivelor cu aceeași formă sub aceeași intrare de dicționar, urmând ca acestea să fie evidențiate în serii de trei omonime, în loc de serii de 2 omonime convenționale, chiar dacă procedeul actual oferă avantajul economiei de spațiu tipografic.

2.2.5. Omografele neliterare. Deoarece DOOM² este un dicționar normativ al limbii literare, o viitoare ediție ar trebui să renunțe la variantele neliterare: cuvinte învechite, regionale, familiare, argotice etc., care, conform prescripțiilor academice, ar trebui eliminate din exprimarea îngrijită a persoanelor educate. Rămâne ca ele să fie consemnate în dicționarele explicative, care reflectă sistemul limbii în ansamblu, nu doar varianta sa normată. Faptul că variantele neliterare pot

⁸ Din exemplu se poate observa și cum pentru s.n. *greu*² se dă forma articulată a abstractului, în timp ce la *frumos*² această formă nu este precizată.

fi fructificate în uzul curent sau în literatură cu scop expresiv nu le conferă statutul de forme literare; dimpotrivă, tocmai caracterul lor marcat neliterar este generator de valoare expresivă. Lăsând la o parte literatura, care se supune unor convenții particulare ale genului, în uzul curent unele dintre aceste forme au încetat să existe (arhaismele), altele (cuvinte populare și dialectale) sunt susceptibile de a apărea doar în uzul local oral, nu și în cel scris. Odată cu eliminarea din DOOM a cuvintelor neliterare, unele serii omografe ar dispărea sau și-ar schimba configurația: {*ajutor*¹ (persoana) (rar) s. m., pl. *ajutori*; *ajutor*² (sprijin, persoană) s. n., pl. *ajutoare*}; {*leafă*¹ (retribuție) s. f., g.-d. art. *leafii*; pl. *leafuri*; *leafă*² (găvan) (reg.) s. f., g.-d. art. *leafii*; pl. *leafi*}; {*left*¹ (monedă) s. m., pl. *lefti*; *left*² (podoabă) (înv.) s. n., pl. *lefturi*}; {*jur*¹ (jurat) (înv.) s. m., pl. *juri*; *jur*² (împrejurime) s. n.; *jur*³ (jurământ) (pop.) s. n., pl. *jururi*}; {*marț*¹ (la jocul de table) s. n.; *marț*² (martie) (pop.) s. n., g.-d. lui *marț*; *marț*³ (mărțisor) (pop.) s.n., pl. *marțuri*}; {*sictir*¹ (arg., fam.) interj.; {*sictir*² (arg., fam.) s. n., pl. *sictiruri*}.

Seriile omonime conținând unul sau mai mulți termeni neliterari ar putea fi numite omonime transliterare (= care transcend uzul literar). Conceptul ar fi util pentru comunicarea dintre membrii unor (sub)grupuri sociale, când folosirea unor omonime transliterare poate fi sursa unor neînțelegeri. A avea însă în vedere astfel de aspecte în DOOM² contrazice chiar conceptul de normă unică supradialectală.

2.2.6. Omografele artificiale. Unele serii de omografe sunt artificial constituite de redactori și ar trebui eliminate.

Un tip rezultă din analiza internă a unor locuțiuni cu structură azi neanalizabilă, dintre care unele cu uz limitat. Uneori, unul dintre termenii incluși în grupul de omografe nici nu mai are azi circulație independentă: {*aman*¹ (înv.) interj., *aman*² (în expr. la ~) s. n.}; {*capot*¹ (la jocul de cărți) (înv.) (în expr. *a face ~*) adj. invar., *capot*² (îmbrăcăminte, învelitoare) s. n., pl. *capoate*}; {*băbăluc*¹ (din ~) (înv., reg.) loc. adv. *băbăluc*²/*băbălucă* (reg.) s. m./s. f.}; {*maximum*¹ adv. (~ doi); *maximum*² (la ~) loc. adv. *maximum*³ s. n., art. *maximumul*}; {*nedrept*¹ (ne-drept) adj. m., pl. *nedrepti*; f. *nedreaptă*, pl. *nedrepte*; *nedrept*² (pe ~) (*ne-drept*) loc. adv.}; {*văzute*¹ (din ~) loc. adv.; *vazute*² (pe ~) loc. adv.}.

Alt tip este reprezentat de seriile care includ unul sau doi termeni care aparțin metalimbii: *a* (literă), *a* (sunet); *ă* (literă), *ă* (sunet); *b* (literă), *b* (sunet) etc.; *alfa*¹ (plantă), *alfa*² (literă grecească, transliterată); *fl*¹ (literă grecească, transliterată), *fl*² (verb) etc. În plus, diferența flexionară consemnată nu pare să reflecte realitatea lingvistică: *ă*¹ (literă) s.m./s.n., pl. *ă/ă-uri* vs *ă*² (sunet) s.m., pl. *ă*. Cf. „Spui prea multe *ă-uri*/ Încearcă să vorbești cu mai puține *ă-uri*”.

2.2.7. Omografe și variante. Pentru a capta dinamica uzului, DOOM² acceptă variante, pe care le înregistrează în ordinea preferinței. În consecință, unele omografe sunt înregistrate cu variantele lor, care pot apărea la cuvintele-titlu, ca în seria {*ax*¹/*axă*¹ (tehn., anat.) s. n./s. f., pl. *axuri/axe*; *ax*² (mat., fiz.) v. *axă*²; *axă*²/*ax*² (mat., fiz.) s. f./s. n., pl. *axe*}; la una dintre formele flexionare, ca în seria {*virus*¹ (program de calculator) s. m., pl. *viruși*; *virus*² (agent patogen) s. n., pl.

*virusuri/virusi*⁹}; la indicațiile de accentuare {*apendice*¹ (adaos) s. n., pl. *apendice*; *!apendice/apendice*² (prelungire a intestinului) s. n., pl. *apendice/apendice*}. Notarea pe verticală a omografelor interferează cu notarea pe orizontală a variantelor morfologice sau fonetice ale unui lexem. Dincolo de caracterul prolix al notației, care face dificilă lectura dicționarului pentru nespecialist, se observă că perechile omografe constituite sunt alcătuite dintr-un termen preferat și unul nepreferat: {*ax*¹ (preferat de normă), *ax*² (nepreferat de normă)}, respectiv {*axă*¹ (nepreferat de normă)}, *axă*² (preferat de normă)}. În fapt, astfel de omografii nu există la nivelul sistemului, ci doar în uzul unora dintre vorbitori, fiind eventual omografii la nivelul uzurilor individuale. Deși acceptarea variantelor în DOOM² evidențiază caracterul dinamic al normei în raport cu uzul, soluția încalcă un principiu important al dicționarelor normative, care nu ar trebui să înregistreze uzul fluctuant, ci sistemul limbii literare la un moment dat, devenind astfel un model prescriptiv pentru uz. Variantele din uz interesează activitatea de normare din forul academic doar în momentul în care, în baza evidențelor culese „pe teren”, se decide actualizarea normei prin înlocuirea unor forme depășite de uz. De aceea, credem că după actuala ediție „de tranziție” a DOOM², viitoarea ediție ar trebui să elimine variantele lexicale, flexionare și accentuale.

Pentru variantele poziționale din sistem, înregistrarea separată ar aduce mai multă claritate pentru utilizator: {*meu/al meu*¹ adj. pr., *meu/al meu*² pron. etc.}; {*atât/atâta*¹ (dar numai: *atât el, cât și ea; atât de mult; cu atât mai mult*) adv.}; {*atât/atâta*² adj. pr. m., pl. *atâți/atâția* (-ția); f. *atâta*, pl. *atâtea*; g.-d. pl. m. și f. *atâtor/ac. m. a atâți, f. a atâtea; atât/atâta*³ pr. m., pl. *atâția* (-ția); f. *atâta*, pl. *atâtea*; g.-d. pl. m. și f. *atâtora*}.

3. CONCLUZII

În concluzie, în perspectiva elaborării unei noi ediții a DOOM, propunem: (a) schimbarea principiului, în sensul înregistrării omonimelor, nu a omografelor, pentru un grad sporit de adecvare teoretică, descriptivă și practică (2.2.); (b) înregistrarea atât a omonimelor parțiale, cât și a omonimelor totale, acestea din urmă reprezentând chiar prototipul relației (2.2.1.); (c) pentru aplicarea consecventă a principiului înregistrării unor cuvinte ca intrări în dicționar, eliminarea sintagmelor omografe și, dată fiind importanța lor în sistemul ortografic al limbii române, înregistrarea într-o anexă, alături de omonimele lexico-sintagmatice – omofone, dar neomografe (2.2.2.); (d) corectarea inconsecvenței în privința înregistrării omografelor – care, în fapt, sunt omografe ale formelor-tip – prin precizarea explicită privind înregistrarea omonimelor lexicale în forma-tip, ca reprezentante ale paradigmelor flexionare (2.2.3.); (e) refacerea seriilor omonime

⁹ În loc de *virus*² s. n./s. m. pl. *virusuri/virusi*.

care includ lexeme aflate în relație de conversiune, respectând consecvent principiul apartenenței cuvintelor la categorii lexico-gramaticale distincte (2.2.4.); (f) eliminarea termenilor neliterari și, odată cu ei, a seriilor omonime care conțin unul sau mai mulți astfel de termeni (2.2.5); (g) eliminarea omografelor/omonimelor artificiale, incluzând termeni arhaizați, extrași din locuțiuni azi neanalizabile sau termeni din metalimbaj (2.2.6.); eliminarea variantelor lexicale și flexionare și, odată cu ele, a unor serii de omonime (2.2.7.).

SURSE

DOOM², *Dicționar ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

BIBLIOGRAFIE

- Asan 1960 = Finuța Asan, „Observații cu privire la omonime”, în PLG II, p. 113–124.
- Avram 1958 = Mioara Avram, „Mijloace morfologice de diferențiere lexicală în limba română”, în *Studii și cercetări lingvistice*, IX, 3, p. 315–336.
- Barbarosa, Ferrari, Resende 2003 = Filipe Barbosa, Lilian Ferrari, Fernando Gil Resende, „A methodology to analyze homographs for a Brazilian Portuguese TTS system”, în *International Workshop on Computational Processing of the Portuguese Language*, Berlin, Heidelberg, Springer.
- Băncilă 2007 = Florina-Maria Băncilă, *Omonimia în limba română – privire monografică*, Timișoara, Editura Excelsior Art.
- Beretta, Fiorentino Poeppel 2005 = Alan Beretta, Robert Fiorentino, David Poeppel, „The effects of homonymy and polysemy on lexical access: An MEG study”, în *Cognitive Brain Research*, 24, 1, p. 57–65.
- Bidu-Vrănceanu, Forăscu 2005 = Angela Bidu-Vrănceanu, Narcisa Forăscu, *Limba română contemporană. Lexicul*, București, Editura Humanitas Educațional, colecția Repere.
- Bucă, Evseev 1976 = Marin Bucă, Ivan Evseev, *Probleme de semasiologie*, Timișoara, Editura Facla.
- Coteanu, Forăscu Bidu-Vrănceanu 1985 = Ion Coteanu, Narcisa Forăscu, Angela Bidu-Vrănceanu, *Limba română contemporană. Vocabularul*, ediție revăzută și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Diaconescu 1959 = Paula Diaconescu, „Omonimia și polisemia”, în PLG, I, p. 133–153.
- Felecan 1980 = Nicolae Felecan, „Omonimia, polisemia și sistemul limbii”, în *Buletin științific*, vol. V, p. 17–21.
- Forăscu 2000 = Narcisa Forăscu, „Omonimia”, *Limba și literatura română*, XXIX, 1, p. 3–7.
- Gawlick-Grendell, Woltz, 1994 = Lisa A. Gawlick-Grendell, Dan J. Woltz, „Meaning dominance norms for 120 homographs”, în *Behavior Research Methods, Instruments, & Computers* 26, 1, p. 5–25.
- Geis Winograd 1974 = Mary Fulcher Geis, Eugene Winograd, „Norms of semantic encoding variability for fifty homographs”, în *Bulletin of the Psychonomic Society*, 3, 6, p. 429–431.
- Hristea 1984 = Teodor Hristea, *Sinteze de limba română*, ediția a III-a revăzută și din nou îmbogățită, București, Editura Albatros.

- Leinenger, Rayner 2013 = Mallorie Leinenger, Keith Rayner, „Eye movements while reading biased homographs: Effects of prior encounter and biasing context on reducing the subordinate bias effect”, în *Journal of Cognitive Psychology*, 25, 6, p. 665–681.
- Moldovan 1999 = Valentin Moldovan, *Omonimia și polisemia. Limite și interferențe (cu referire specială la limba rusă contemporană)*, Arad, Editura Viața Arădeană.
- Moldovan, Ispas 1973 = Valentin Moldovan, B. Ispas, „Polisemie sau omonimie?”, în *Analele Universității Timișoara*, XI, p. 272–276.
- Moroianu 1997 = Cristian Moroianu, „Dublete etimologice – sincronie și diacronie”, în *Limbă și literatură*, XLII, vol. II, p. 20–27.
- Moroianu 1999 = Cristian Moroianu, „Omonimia în sfera lexicului”, în *Limbă și literatură*, 1999, p. 23–33.
- Moroianu 2005 = Cristian Moroianu, *Dublete și triplete etimologice în limba română*, București, Editura Universității din București.
- PLG I, 1959 = *Probleme de lingvistică generală*, vol. I, redactor responsabil Alexandru Graur, București, Editura Academiei.
- PLG II, 1960 = *Probleme de lingvistică generală*, vol. II, redactor responsabil Alexandru Graur, București, Editura Academiei.
- Samłowski, Wagner Möbius 2013 = Samłowski, Barbara, Petra Wagner, Bernd Möbius, „Effects of lexical class and lemma frequency on German homographs”, în *Proceedings of Interspeech*.
- Zugun 1968 = Zugun, Petru, „Privire generală asupra omonimiei latino-romance”, în *Studii și cercetări lingvistice*, XIX, 6, p. 617–629.

AN ANALYSIS OF THE HOMOGRAPHS LISTED IN DOOM²
(Abstract)

The article analyzes the homographs listed in DOOM² and makes suggestions for the future edition DOOM³. It is argued in favor of a unified treatment of homonyms for a higher theoretical and descriptive adequacy, advanced normative relevance, and practical advantages for the users of the dictionary.

Cuvinte-cheie: DOOM², omonime, omografe, principii de înregistrare în dicționar.

Keywords: *The Orthographic, Orthoepic, Morphologic Dictionary of Romanian*, second edition (= DOOM²), homonyms, homographs, lexicographic principles.

*Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13
Facultatea de Litere, Universitatea din București
Str. Edgar Quinet nr. 5–7
vasilescu.andra@gmail.com*